

Korta rapporter *Short communications*

Häckningar av sydlig gråsiska *Carduelis flammea cabaret* i sydvästra Sverige

ANDERS ENEMAR, JAN BERGQVIST & ÅKE
LINDSTRÖM

Den sydliga gråsiskan, i fortsättningen här kallad brunsiska, har under 1900-talet och framförallt sedan seklets mitt spritt sig norr- och österut från sina ursprungsområden på de Brittiska öarna och i Alperna. Den började observeras på den Skandinaviska halvön under 1960-talet med första norska fynd 1962 (Grimsby & Röer 1992). Sammanställningar över rasens etablering i Sverige har för västkustens del gjorts av Götmark (1981) och för Skåne av Ottvall & Råberg (1998). Invandringen tycks ha satt riktig fart först under 1970-talet. De etablerade bestånden antogs på goda grunder tillhöra den sydliga rasen *cabaret*, men säkert fastställd blev rastillhörigheten först efter fångst och mätning av vuxna fåglar under häckningstid i södra Halland åren 1981–83 (Lindström et al. 1984).

I SOFs *Sveriges fåglar* (SOF 1990) konstateras, att rasen häckar på Västkusten sedan början av 1970-talet. Slutsatsen bygger på observationer av bobygande par och flygga ungar av olika ålder, men referenser till gjorda bofynd saknas. Ett bofynd 1996 vid Skälderviken (Bo 8 nedan) väckte därför frågan, huruvida det kunde vara det första av brunsiska i Sverige. Det verkade dock osannolikt, eftersom rasen ju varit etablerad i Sverige sedan decennier. Trots vissa efterforskningar påträffades inga tryckta rapporter om bofynd. Ganska omfattande redovisningar av brunsiskeobservationer återfinns i *Vår Fågelvärlds* fågelrapporter, sedan rasen blev "ny rapporteringsart" 1986 (Tyrberg 1987). Detta gäller även *Vår Fågelvärlds* supplementserie *Fågelåret*

för 1992–1997 (SOF 1993–1998), där det rapporteras ymnigt om "häckningar" och "revir". Man kan misstänka, att det döljs ett och annat bofynd bakom dessa beteckningar. Dock saknas orden "bo" eller "bofynd" genomgående. Efter kontakter med ett antal ornitologer kunde så småningom anteckningar om bofynd vaskas fram på några håll. Allt listas nedan som ovedersägliga bevis på förekommande häckning att läggas till de tidigare i och för sig nog så övertygande indikationerna.

Bofynd

Hökhult, 8 km VNV Laholm, Halland:

Bo 1 (ÅL). Bo av gräs, funnet med 2 ägg i ögonhöjd i toppen av en bergtall den 31 maj 1982. Kläckning den 13 juni (3 ungar, 3 ägg). 6 ungar ringmärktes den 19 juni, troligen den första märkta brunsiskekullen i Sverige.

Bo 2 (ÅL). Hittades med 1 ägg den 19 juni 1982, 3 ägg den 21 juni.

Bo 3 (ÅL). Påträffades med hona stenhårt ruvande på 4 ägg den 23 maj 1983. Funnet plundrat den 5 juni.

Långholmen, SV Önnered, Göteborg:

Bo 4 (JB). 3,0 m upp i grenklyka intill stammen av en björk. Boet utvändigt klätt med lav. Tre ungar ringmärktes den 26 maj 1993.

Bo 5 (JB). Funnet efter häckningen 1995, drygt 2,3 m upp i björk, ca 150 m från bo nr 4. Av boets utseende att döma hade det producerat en flygfärdig kull.

Bo 6 (JB). Hittades den 2 juni 1999 med hona ruvande 5 ägg. Boet låg i samma björkklyka som Bo nr 4. Tio dagar senare var boet nedrivet.

Balltorp, S Mölndal:

Bo 7 (JB). Litet bo av gräs utan lav funnet 1,9 m upp i en ung gran i en granplantering den 3 juni 1995

med hona ruvande 5 ägg. Den 13 juni fanns 1 ägg och ett oräknat antal ungar. Två boungar ringmärktes den 20 juni.

Skepparkroken vid Skälderviken, ca 5 km NV Ängelholm:

Bo 8 (AE). Upptäcktes med 1 ägg den 23 juli 1996 under toppen 2 m upp i en klippt hagtornsbuske. Några data rörande häckningens förlopp lämnas nedan.

Spridningen i tid för bofynden visar, att häcknings-säsongen för brunsisikan kan vara lång med värpstart från månadsskiftet april/maj (Bo 4) till slutet av juli (Bo 8). Detta påminner om den långa häckningssäsongen för hämplingen i samma område (Enemar 1999). En observation av en utfärgad hane med bomaterial i Hökhult den 14 april 1984 antyder, att äggläggningen kan börja redan i april. Arten föder av allt att döma upp två kullar, vilket dock ännu icke anses säkerställt (Ernst 1990). Frekvensen boförluster är hög, men förmågan att häcka på nytt sägs vara betydande, vilket naturligtvis kan avsevärt senarelägga häckningssäsongens avslutning. I Mellaneuropa värps kullar från slutet av april till in i augusti (Glutz & Bauer 1997).

Det kan ligga en tillfällighet bakom det faktum, att Bo 6 låg i samma björkklyka som Bo 4 sex år tidigare. Men Hudec (1983) har visat, att brunsisikan kan både bli gammal och vara trogen en och samma häckningslokal en följd av år. En hona konstaterades återvända till samma plats för att häcka efter ett, sju och nio år! Den nämnda boklykan på Långholmen kontrollerades och befanns vara tom alla säsongerna mellan 1993 och 1999. Dock var ett par brunsisikor på plats i reviret alla år. Det kan därför inte uteslutas att samma hona svarade för boet i klykan båda säsongerna.

Några häckningsbiologiska data

Häckningsförloppet för Bo 8 studerades lite närmare. Varje morgon låg ett nytt ägg i boet fram till femte och sista ägg den 27 juli. Honan fortsatte att fodra boet med fjäder efter andra ägget, tätt följd av hanen. Sekunds snabb kopulation följde på ett av bobesöken. Från och med tredje ägget låg honan allt oftare på boet vid kontrollerna. Därmed kunde en avsevärd spridning i tid mellan först och sist kläckta unger förväntas, s.k. asynkron kläckning. Därför bevakades kläckningsförloppet ganska noga. Det hela utvecklades som följer:

4 augusti: 1 unge "halvkläckt" kl. 1130. Nästa unge halvkläckt 2000.

5 augusti: Kl. 0800 3 torra ungar och 2 ägg. Kl. 1600 4 ungar, alla torra.

6 augusti: Kl. 0800 4 ungar och 1 ägg med liten kläckspricka + honan. Oförändrad situation kl. 1600. Kl. 2000 5 ungar, alla torra. Sista ungen måste alltså vara kläckt så långt före kl. 20, att den hunnit torka.

Dessa observationer ger underlag för beräkning av ruvningstiderna. Slarvigt nog blev inte äggen märkta med sitt nummer i värpföljden. Men om man antar, att äggen kläcktes i den ordning de värptes, samt att alla äggen värptes vid ungefär samma tid i ottan, blir den ungefärliga tiden mellan värpning och kläckning 12,0, 11,5, 11,0, 10,5 och 10,5 dygn. I fält beräknas ruvningstiden normalt från sista äggets värpning till sista äggets kläckning och detta under förutsättning, att alla ägg kläcks, vilket alltså gällde för denna brunsiskekull. Man kan i detta fall vara säker på att den sist kläckta ungen härstammade från det sist lagda ägget. Om så icke varit fallet måste detta ägg ha kläckts senast dagen innan och alltså fått en ruvningstid om endast 9,5 dygn. Men det är känt sedan länge, att kortare tid än 10 dygn är en omöjlighet i fält (Nice 1953). De båda sist värpta äggen är alltså "lästa" i sina positioner och visar samma ruvningstid om 10,5 dygn. Detta värde ligger säkerligen nära nedre gränsen för vad en småfågel kan uppnå i fält i strävan att "raska undan" ruvningen så snabbt som möjligt. Denna utomordentligt effektiva ruvning möjliggjordes säkerligen av det varma och vackra väder, som härskade under den aktuella delen av sommaren.

Kläckningsspridningen blev betydande med inte mindre än drygt två dygn mellan första och sista kläckning. De fyra första äggen kläcktes i stort inom ett dygn, medan sista ägget fick vänta ensamt ytterligare ett helt dygn. Detta visar klart, att ruvningen hade nått full intensitet innan det fjärde ägget värptes. Sista ungen hade alltså att som nykläckt möta fyra syskon, som redan hunnit växa till sig i varierande grad. Frågan var om den skulle kunna hävda sig i konkurrensen. Under de uppenbarligen gynnsamma väderbetingelserna borde den klara sig. Annars skulle det framstå som ett felgrepp eller som en misshushållning med satsade resurser att börja ruva så tidigt, som nu skedde. Minstingen överlevde dock både första och andra dygnet utan synbara tecken på svaghet, även om den fortfarande låg oroande långt efter i storlek. Tyvärr rövades boet i början av tredje dygnet.

Det föreligger åtskilliga studier och rapporter rörande brunsisikans häckning både i fält (t.ex. Ernst 1990) och i voljärer (t.ex. Gentz 1970). Som väntat

föreligger motstridiga uppgifter för flera häckningsbiologiska karakteristika, t.ex. om ruvningens start. I vissa studier och handböcker fastslås, att ruvningen börjar med det första ägget, medan det på andra håll lika kategoriskt sägs, att ingen ruvning sätter igång förrän kullen är fullvärd. Detta skall ej kommenteras vidare här. Ernst (1990) ger dock en sammanfattande beskrivning, som stämmer väl med våra observationer. Kläckningsspridningen sägs vara från 1,5 till inte mindre än 3 dygn, vilket kan få till följd, att de yngsta ungarna stannar kvar ett eller ett par dygn och matas i boet, sedan detta lämnats av de äldre syskonen.

Referenser

- Enemar, A. 1999. Sena häckningar hos hämplingen *Carduelis cannabina* i sydvästra Sverige. *Ornis Svecica* 9: 90–95. (In Swedish with summary in English.)
- Ernst, S. 1990. Die weitere Bestandsentwicklung des Alpenbirkenzeisigs, *Carduelis flammea cabaret*, im Bezirk Karl-Marx-Stadt nebst Anmerkungen zur Brutbiologie, Phänologie und Morphologie. *Beitr. Vogelk.* 36: 65–108.
- Gentz, K. 1970. Zur Brutbiologie des Alpenbirkenzeisigs, *Carduelis flammea cabaret*. *Beitr. Vogelk.* 16: 109–118.
- Glutz von Blotzheim, U. N. & Bauer, K. M. 1997. *Handbuch der Vögel Mitteleuropas*. Bd 14. AULA-Verlag, Wiesbaden.
- Grimsby, A. & Röer, J. E. 1992. Innvandringen av liten gråsisk *Carduelis flammea cabaret* til Norge 1962–1991. *Fauna norv. Ser. C, Cinclus* 15: 17–24.
- Götmark, F. Gråsiskans *Carduelis flammea cabaret* invandring till södra Sverige: resultat av en inventering 1978. *Vår Fågelvärld* 40: 47–56.
- Hudec, K. 1983. *Fauna CSSR, Ptáci-Aves*. Vol. 3. Akademia, Praha.
- Lindström, Å., Ottosson, U. & Pettersson, J. 1984. Sydlig gråsiska *Carduelis flammea cabaret* i Sverige samt förslag till kriterier för rasbestämning. *Vår Fågelvärld* 43: 525–530.
- Nice, M. M. 1953. The question of ten-day incubation periods. *Wilson Bull.* 65: 81–93.
- Ottvall, R. & Råby, L. 1998. Den sydliga gråsiskans (*Carduelis flammea cabaret*) etablering i Skåne. *Anser* 37: 225–230.
- SOF 1992–1998. *Fågelåret 1991–1997*. Stockholm.
- Tyrberg, T. 1987. Fågelrapport för 1986. *Vår Fågelvärld* 46: 375–417.

Summary

Breedings of the Lesser Redpoll Carduelis flammea cabaret in south-western Sweden

Ever since the 1970s, increasing numbers of Lesser Redpolls have been recorded in SW Sweden, especially in the coastal areas. Various kinds of breeding behaviour were observed already in that decade, and

obviously the Lesser Redpoll has been represented by a breeding population in the country from that time. However, no nest finds have been published so far. In this article, eight nests are reported, discovered in different localities along the west coast of Sweden, including NW Scania, and representing different stages of the breeding cycle. Judging from the latter and the time of the nest finds, the breeding season is rather extended with laying starts distributed from the turn of the months of April and May to the last week of July. A closer study of one nest with the first of 5 eggs laid on 23 July revealed an incubation period of the two last laid eggs of only 10.5 days and a hatching spread of the clutch extending over slightly more than 48 hours.

Anders Enemar, Zoologiska institutionen, Box 463, S-405 30 Göteborg.

Jan Bergqvist, Bronsyxegatan 15, S-421 63 Västra Frölunda.

Åke Lindström, Zooekologiska avd., Ekologihuset, S-223 62 Lund.

En extremt stor grågåskull *Anser anser* vid Angarnsjöängen

SVANTE SÖDERHOLM

Den 30 maj 1999 observerade jag under en inventeringsrunda en ovanligt stor grågåskull, 15 dunungar, vid utloppet från Angarnsjöängen, som är belägen 25 km nordost om Stockholm. Vid utloppet brukar flertalet av de nykläckta grågåskullarna observeras, och under senare hälften av maj brukar i stort sett samtliga kullar finnas på platsen och vistas där tills ungarna är flygga. Området attraherar även rastande grågäss under vår och höststräcket.

Med tanke på att de största kullar jag sett vid Angarnsjöängen och andra lokaler i Stockholms-trakten som jag besökt regelbundet sedan 1991 har varit avsevärt mindre, som mest nio ungar vid Angarnsjöängen 1996, kom jag att studera kullen noga. Vid de närmast följande observationstillfällena (31 maj, 6 juni och 12 juni) var kullen intakt. I slutet av juni (25 och 27) hade kullen decimerats och innehöll då 12–13 ungar. Mig veterligen sågs kullen första gången den 23 maj av Kjell Eriksson, d.v.s. knappt två veckor efter att de första kullarna observerats (9 maj) och drygt en vecka efter att hälften av årets